

популяції можливий персональний підхід до лікування кожного українця <https://www.unian.ua/health/country/genetik-taras-oleksik-zavdyaki-doslidzhennyu-genetichnogo-riznomanittya-nashoji-populyaciji-mozhliivy-personalniy-pidhid-do-likuvannya-kozhnogo-ukrajincyua-novini-ukrajini-11298059.html> (27.01.2021).

УДК 811.161.2'276.6:61

Г.М. Козуб

Полтавський державний медичний університет, Україна
**СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ШЛЯХИ
ЗАСВОЄННЯ ТЕРМІНІВ У МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

У статті досліджується проблема становлення української медичної терміносистеми та шляхи ознайомлення студентів-медиків з медичною термінологією. Автор доводить, що медична термінологія – одна з найдавніших фахових термінологій. Студенти-медики ознайомлюються з медичною термінологією на заняттях з української мови як іноземної.

Ключові слова: медична терміносистема, старослов'янська мова, парамедичний, науковий стиль, мовна номінація, термінологічні словники.

The article examines the problem of the formation of the Ukrainian medical terminology system and ways of familiarizing medical students with medical terminology. The author proves that medical terminology is one of the oldest professional terminologies. Medical students familiarize themselves with medical terminology in classes on Ukrainian as a foreign language and learn Ukrainian terms in different ways.

Key words: medical terminology, Old Slavic language, paramedical, scientific style, language nomination, terminological dictionaries.

Медична професія в усі часи була дуже нелегкою справою. А в другій половині ХХ століття почався злет біологічних і медичних наук, ріст вузьких спеціальностей, залучення до сфери медицини ідей із парамедичних, технічних наук додали труднощів. Суттєво збільшилась кількість медичних термінів. За деякими даними, у світі кожен рік з'являється більше 1000 нових медичних термінів [5, с. 11]. Медицина – одна з найдавніших галузей людської діяльності, отже, медична термінологія склалася давно, але разом з тим вона постійно розвивається. У медицині з'являється багато нових наукових понять і термінів, старі змінюються, що дає можливість прослідкувати тенденції розвитку та шляхи її формування, закони мовної номінації. Мова медиків – це не тільки мова спеціалістів. Вона поширена у медичних закладах, науково-дослідних установах, лікарнях, поліклініках, в санаторіях і аптеках. Проблеми здорового способу життя, лікування цікавлять майже всіх українців. Особливо актуальними вони стали у наш час, коли людство охопила пандемія коронавірусу. Слова *сатурація, пульсоксиметр, локдаун, коронавірус* активізувались в останні роки у зв'язку з проблемами здоров'я.

Наше завдання – виявити особливості становлення української медичної термінології та шляхи засвоєння медичних термінів студентами медичного профілю. Очевидно, що терміносистема формувалась на власній українській основі, увібравши весь досвід, що накопичила світова медична цивілізація. Але у її становленні існувало багато проблем. Як і сама українська мова, так і термінологія, зокрема – медична зазнавали утисків, заборон. Сучасний стан медичної української термінології ще недосконалий, медичні терміни здебільшого зазнали впливу інших мов або ж надумані. І треба пам'ятати, що мова розвивається за своїми законами і не підлягає політичним амбіціям. З одного боку, за останні десятиріччя українська медична термінологія досягла значних успіхів у порівнянні з минулими роками, а з іншого – в українській термінології існує багато проблем.

Ми вважаємо, що фактично медична термінологія на позначення предметів та

явищ, пов'язаних з людським тілом, хворобами, лікуванням почала своє існування значно раніше, ніж сама термінологія як наука. Українська медична термінологія бере свій початок ще в усній народній творчості, переказах, легендах та в народному лікуванні. Історія не донесла до нас письмових пам'яток того періоду. Уже в «Руській правді» та інших історичних пам'ятках з'являються перші слова медичного характеру. У пам'ятці «Ізборник Святослава» міститься багато назв хвороб, способів лікування, оперативних втручань, видів ран тощо. Ще у XI ст. з запровадженням судочинства почали використовуватися еквіваленти сучасним *рана*, *синець*, *насилля* та інші. А назви частин тіла людини: *голова*, *рука*, *хребет* існували ще раніше. Ми розуміємо, що ці слова ще не можна назвати повноцінними термінами, навіть поняття «термін» ще не існувало. Існуючому явищу потрібна була назва, яка б його характеризувала. Підбиралися однослівні назви із уже наявного словникового запасу. У «Повісті временних літ» Нестора Літописця, Києво-Печерському патерику, в рукописних літописах Київської Русі, у спеціальних порадниках вживаються численні терміни з галузі здоров'я, хвороб, лікування. З'явилися терміни на позначення лікувальних закладів. Розвитку української термінології в галузі лічильництва сприяла діяльність монастирської, цехової, козацької військової медицини, а також переклади рукописних книг з грецької, латинської, болгарської та інших мов. У XII-XIII століттях на формування медичної термінології впливали лікарі, які здобували навчання в європейських університетах, найчастіше в Болоньї та Падуї. Як зазначає Симоненко, «розвиток української медичної термінології, як і української термінології взагалі, відбувався хвилеподібно, зазнавав піднесення та спади, що пояснюється позамовними, а саме суспільно-політичними причинами. Заборона української мови як засобу літературного спілкування затримувала її стильову диференціацію, а водночас і формування термінологічного фонду» [3, с. 3]. Стан української мови не сприяв розвитку науки в цілому та медичної термінології зокрема.

До XIX століття термінологічна лексика, як ми уже відзначали, збиралася, відображалась у грамотах, документах, монастирських книгах тощо. Потім з'явилась необхідність у описанні ліків у травниках, лікарських порадниках, рукописних збірниках, які мають відношення до народної медицини. У них містились практичні поради, знання як лікарів, так і народних цілителів того часу. Такі пам'ятки мали багатий лінгвістичний матеріал для дослідження, появи та розвитку медичних термінів в українській мові.

Розвиток власної медичної термінології в Україні починається саме з появою різноманітних джерел. Перші словники з медичні словники почали з'являтися ще в XVI-XVII століттях. У 1596 р. у м. Вільно вийшов друком перший в Україні буквар зі словником Лаврентія Зизанія «Наука ку читанню і розумінню писма словенскаго», який містив слова-терміни з питань здоров'я і хвороб. Анатомічні, фізіологічні назви та назви хвороб знаходимо також в «Лексиконі словенороському» Памви Беринди (1627). У ньому містилось біля 7000 слів, даються тлумачення термінів українською мовою. Медичні терміни були представлені у «Лексиконах» Епіфанія Славинецького. У них слова старослов'янської мови часто замінюються давньоруською мовою. Привертає увагу також «Лексикон греко-словено-латинський» середини XVI століття, в якому вжиті грецькі та латинські терміни, і це вказує на високий рівень розвитку медичної науки того часу. Проте період «руїни» спричинив занепад медичної науки та термінології в Україні. Але спостерігається невелика активізація розвитку медичної термінології у кінці XVII ст. у зв'язку з поширенням книгодрукування. У XIX ст. почалося формування сучасної української медичної термінології. У її основу лягли терміни праслов'янського та східнослов'янського походження. У той же час у термінології можна прослідкувати міжмовні зв'язки. Це вплив грецької та латинської

мов. У зв'язку з розповсюдженням перекладних медичних видань з'явилась велика кількість медичних термінів з давньогрецької та арабської мов. Латинські та грецькі медичні терміни закріпилися у спеціальних наукових поняттях, таких, як *бактерія, анемія, діабет* і т.п. Тільки в останні десятиліття вони були витіснені запозиченнями з англійської мови. Як ми уже відзначали, на формування української медичної термінології у цей період впливали заборони уряду Російської імперії на видання літератури українською мовою. Але уже в кінці XIX з'являються перші медичні публікації українською мовою, а тому виникла потреба в сучасній медичній термінології. Цей період характеризується створенням нової термінології, збиранням та систематизацією вже існуючої переважно в Західній Україні, зокрема у Львові [3, с. 23-32].

Велику роботу по створенню словника медичних термінів проводили лікар Озаркевич у Львові, Галин, Олександр і Євген Черняхівські у Києві. Цікаво, що у медичних термінах вживалась сучасна буква Г: *гігієна, фізіольогія, бактеріольогія, терміньогія*. Багато з цих термінів вживаються і до цього часу: *протиотрути, яєчник, знеболення*, та багато інших. У статтях вживалися медичні терміни, які застосовувалися в літературній та розмовній мові і збереглися до цього часу, наприклад: *більмо, блювота, вивих, вилив крові* і т.п. Більшість спеціальних медичних термінів автори утворювали на основі латинської термінології. Можна навести такі приклади: *анестезія, аневризма, антагоністи, антитіла, артерія* і т.п. У той же час на основі законів української мови були придумані деякі спеціальні медичні терміни, які з незначними змінами орфографії або без змін вживаються і сьогодні, наприклад: *виразка, вроджена вада, далекозорість, короткозорість, кришталік* та інші.

Подальша робота з медичної термінології велась з великими складнощами у безперервній боротьбі із владою, у атмосфері утисків та заборон. Багато з тих, хто займався термінологією, були репресовані тодішньою владою. З утворенням України як самостійної держави активізувалась підготовка словників, разом з тим помітна була відсутність єдиних методологічних засад і навіть орфографічних принципів.

У фахівців-медиків і лінгвістів велике схвалення одержав виданий спілкою за редакцією М. Павловського двотомний «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» (Львів, 1995), у якому 33000 термінів. Цінним виданням також став «Російсько-український словник медичної термінології» (Київ, 1996) за редакцією О.Усатенка.

Протягом 1990-2010 рр. державні та приватні видавництва України видали біля 50 медичних словників. Найновішим досягненням стало створення нових словників на електронних носіях та термінологічних словників он-лайн. Це «Українсько-російсько-англійський словник морфологічних термінів: анатомія, гістологія, цитологія, ембріологія», адреса сайту: http://www.morphology.dp.ua/_dict/

Ознайомлення з медичною термінологією студентів медичного факультету починається ще на 2 курсі. Студенти вивчають медичну лексику, яку ще важко назвати термінами. Вони читають тексти науково-популярного характеру, виконують граматичні вправи, куди включаються слова з медичною тематикою. На 3 курсі ця робота ускладнюється. Студенти засвоюють складні медичні терміни у зв'язку з вивченням тем «У пульмонологічному відділенні», «У кардіологічному відділенні», «У дерматологічному відділенні» та інші. Шляхів засвоєння медичних термінів дуже багато.

1) Головним ми вважаємо переклад на мову навчання (англійську). У кінці кожної теми підручника для англомовних студентів є словник;

2) Другий шлях – це підбір синонімів або утворення антонімічних пар, наприклад, *суха – жирна (шкіра), ламке – міцне (волосся), зниження- підвищення*

(тиску); утворення синонімів з частиною *дерма*: *дерматолог, дерматологія, дерматологічне відділення, дерматит*.

3) На основі дефініцій – визначення терміна і навпаки, наприклад, *Невелике довгасте заглиблення, складка на шкірі обличчя, тіла – зморшка*. Поєднання назви хвороби з її визначенням, наприклад: *спадкова хвороба, за якої не синтезується пігмент меланін – альбінізм*.

4) Визначення симптомів хвороб, характерних для шкірних захворювань, наприклад, *висип, свербіж, лупа, ламкість*. Серед цих термінів є такі, що не відносяться до теми: *біль у спині, часті судоми, порушення постави*.

5) Сприяють засвоєнню термінів і суто граматичні завдання: утворення іменників і прикметників: *запалення, свербіння; гнійний, сальний*; постановка у потрібному відмінку: *пігмент (шкіра), покрив (тіло)*, введення прийменників до термінологічних сполучень: *висип на шкірі, призводить до інвалідності* тощо. Така робота сприяє не тільки засвоєнню мовних конструкцій, але й поповнює запас українських медичних термінів.

Отже, українська медична термінологія пройшла складний шлях і складні випробування. Зародившись у давні часи існування нашої держави, вона розвивалася хвилеподібно, з періодами спаду та піднесення. За часів окупації України іншими державами майже забута, у періоди становлення самостійної держави вона знову на гребені хвилі. Медична термінологія зазнала у 30-40-ті роки гонінь і поневірянь. У другій половині ХХ століття українські медичні терміни були русифіковані та частково знищені. І тільки в роки незалежної України почалося справжнє відродження української медичної термінології, складені термінологічні словники, у них з'явилися нові слова-терміни, ми поступово звільнилися від надуманих слів і виразів. У нові часи використовуються електронні ресурси. Робота ентузіастів весь час продовжується, ми думаємо, що наступить час, коли українська медична термінологія звільниться від усього зайвого і стане повноправною володаркою разом із латинською та іншими європейськими терміносистемами. Тому ознайомлення з українською медичною термінологією майбутніх лікарів ми вважаємо важливою справою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козуб Г.М. Формування мовної свідомості студентів-інофонів (усне мовлення) / Г.М.Козуб, Т.В.Тукова // Молодий вчений: науковий журнал, вип. 5.1 (69.1). – Херсон, 2019. – С. 109-112. ISSN 2304-58-09
2. Симоненко Л.О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. – Умань: РВЦ «Софія», 2006. – 103 с.
3. Українська мова як іноземна для англомовних студентів-медиків у 2 книгах. Кн. 2 Основи професійного мовлення / за ред. С. М. Луцак.– К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 456 с.
4. Чернявський М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. Учебник. – М.: ЗАО «ШИКО», 2007. – 448 с.

УДК: 378.011.3-051:373.3

Б.С. Кононов, С.М. Білаш, Д.О. Кононова, С.В. Донченко, Я.О. Олійніченко
Полтавський державний медичний університет, Україна
ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто сутність і етапи професійного розвитку студентів-медиків під час навчання у закладі вищої освіти. На основі проведеного аналізу концепцій і моделей професійного розвитку, автори розглядають три основні етапи професійного розвитку майбутніх лікарів у процесі фахової підготовки: адаптаційний, навчально-професійної ідентифікації, самоосвітньо-творчий. На кожному етапі виділені основні види діяльності та показники результатів професійного розвитку. Авторами зазначено,